

підвищення ефективності відтворення кадрового потенціалу сфери освіти виділені напрямки, охарактеризовані методи відтворення кадрового потенціалу соціальної сфери

Ключові слова: кадровий потенціал, відтворення кадрового потенціалу, міграція, плінність кадрів, демографічні процеси.

Анотація

В статті определена сутність поняття «кадровий потенціал», проаналізовані проблеми процесу розвитку воссоздания кадрового ресурса, причини кадрового дефіцита, в сферах економічної діяльності, охарактеризована динаміка количества прийнятих студентів в вищіе учебніе заведенія и динаміка численности имеющегося населенія України, демографічний фактор формирования и воссоздания кадрового потенціала, отмеченные недостатки функціонування и регуляції воссоздания кадров, в целях повышения эффективности воссоздания кадрового потенціала сфери образования выделенные направления, охарактеризованные методы воссоздания кадрового потенціала соціальної сфери

Ключевые слова: кадровий потенціал, воссоздание кадрового потенціала, міграція, текучість кадрів, демографічні процеси.

Annotation

The paper defined the essence of the concept of "human resources", analyzed the problems of the development of human resources playback, causes shortage in the areas of economic activity characterized the dynamics of the number of students accepted in universities and population dynamics of population of Ukraine, the demographic factor formation and reproduction of human resources, these shortcomings operation and regulation of reproduction rate, in order to better reproduction of human resources allocated for education areas described methods of reproduction of human resources social.

Key words: skilled potential, recreation of skilled potential, migration, fluidity of shots, demographic processes.

УДК 338.43:664.1

Доронін А.В.,
старший науковий співробітник,
ННЦ «Інститут аграрної економіки»

ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИРОБНИЦТВА ЦУКРОВИХ БУРЯКІВ ТА ЦУКРУ В УКРАЇНІ

Постановка проблеми. Сучасний стан цукробурякової галузі – найважливішої складової АПК України – зумовлює необхідність створення умов для забезпечення ефективного виробництва цукрових буряків та їх переробки на цукор. Однак чинники підвищення ефективності діяльності підприємств галузі діють неузгоджено або недостатньою мірою, що ускладнює економічну ситуацію на ринку цукру через його перевиробництво чи недовиробництво, суттєве підвищення собівартості цукрових буряків і цукру, відсутність взаємозв'язку між кількістю продукції та ціною, коливання за роками й протягом року цін на цукор, а низький рівень ефективності товаровиробників галузі не забезпечує їм розширеного відтворення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Результати дослідження проблематики підвищення ефективності продукції аграрних підприємств висвітлені у наукових працях вітчизняних учених-економістів – В. Андрійчука, П. Гайдуцького, В. Месель-Веселяка, Б. Пасхавера, П. Саблука та ін. Значний внесок у розвиток цукробурякового підкомплексу АПК та шляхів його відродження зробили В. Бондар, О. Варченко, О. Заєць, М. Коденська, А. Фурса, М. Ярчук та інші вчені, наукові напрацювання яких пов'язані з практичним вирішенням конкретних проблем галузі. Однак, існує низка невирішених питань щодо підвищення ефективності виробництва цукрових буряків та цукру.

Постановка завдання. Метою статті є обґрунтування рекомендацій щодо підвищення ефективності діяльності підприємств цукробурякової галузі України та розробка шляхів забезпечення стабільного їх функціонування в умовах посилення економічної конкуренції.

Виклад основного матеріалу дослідження. В останні роки кон'юнктура світового ринку цукру та цінова ситуація на внутрішньому ринку України сприяли збільшенню зацікавленості вітчизняних товаровиробників до розширення площ посіву цукрових буряків та виробництва цукру, що потребує в сучасних умовах підвищення ефективності їх діяльності.

Одним із шляхів підвищення ефективності буряківництва в Україні є додержання технологій вирощування цукрових буряків, основними елементами яких є живлення рослин та їх захист від

шкідників, хвороб і бур'янів, що разом з ґрунтово-кліматичними умовами забезпечує підвищення урожайності культури та відповідно збільшення збору цукру з 1 га (табл. 1).

Таблиця 1

Ефективність виробництва цукрових буряків в Україні

Показник	Рік							2012 р. у % до	
	2001	2007	2008	2009	2010	2011	2012*	2001	2011
Посівна площа буряків, тис. га	970,3	609,5	379,7	322,4	501,0	532,4	466,3	48,1	87,6
Зібрана площа буряків, тис. га	853,1	577,0	377,2	319,7	492,0	515,8	455,3	53,4	88,3
у т.ч. цукровими заводами та компаніями, %	-	21,7	40,0	64,1	52,8	57,2	66,3	-	+9,1
Виробництво буряків, млн. т	15,57	16,98	13,44	10,07	13,7	18,7	18,3	117,5	97,9
Урожайність, т/га	18,26	29,42	35,62	31,49	27,95	36,3	40,3	220,7	111,0
Цукристість, %	15,17	15,02	16,05	16,85	15,3	16,63	16,07	+0,9	-0,56
Збір цукру, т/га	2,77	4,42	5,71	5,31	4,28	6,04	6,48	233,9	107,3
Собівартість 1 т цукрових буряків, грн.	134,2	179,9	209,2	305,2	417,6	380,4	387,2	288,5	101,8
Ціна реалізації 1 т цукрових буряків (без ПДВ), грн.	136,2	160,0	224,0	418,1	487,3	519,2	440,0	323,1	84,7
Рівень рентабельності виробництва цукрових буряків, %	1,5	-11,1	7,1	37,0	16,7	36,5	13,6	-	-

Джерело : розраховано за даними Держслужби статистики України і НАЦУ «Укрцукор»; *попередні дані

Нарощення урожайності цукрових буряків зумовлено розвитком культури землеробства та підвищенням технологічної дисципліни. Так, якщо в 2001 р. на кожний гектар товаровиробники вносили по 90 кг діючої речовини (д.р.) мінеральних добрив, то в 2011 р. – 245 кг/га д.р., що в 2,7 рази більше. Встановлено тісний прямий кореляційний зв'язок між кількістю внесених мінеральних добрив та урожайністю коренеплодів. Коефіцієнт кореляції становить 0,93. За останні роки особливу увагу приділяли захисту цукрових буряків від шкідників і хвороб, які істотно знижують їх продуктивність. Якщо в 2001 р. від хвороб (переважно від церкоспорозу) було захищено лише 8,9 % площ цукрових буряків до збирання, то в останні роки посіви були повністю захищені. Посіви цукрових буряків також краще були захищені від бур'янів. Якщо в 2001 р. гербіцидами оброблялося лише 65,9 % посівів, то в останні роки кожне бурякове поле в середньому тричі було оброблено гербіцидами.

За ознакою ґрунтового потенціалу, особливостями кліматичних умов Інститутом біоенергетичних культур і цукрових буряків НААН визначений буряковий пояс України [1]. Найсприятливішою зоною вирощування цукрових буряків, в якій можна одержувати врожайність коренеплодів в межах 55-60 т/га, є західні області України – Волинська, Івано-Франківська, Львівська, Рівненська, Тернопільська та Хмельницька. Менш сприятливою є зона, в яку входять Вінницька, Житомирська, Київська, Полтавська, Сумська, Харківська, Черкаська та Чернігівська області, де гарантовано можна одержувати урожайність коренеплодів 50-55 т/га. Ще менше сприятливою зоною бурякового поясу, в якій можна одержувати врожайність коренеплодів в межах 45–50 т/га, є Кіровоградська та Чернівецька області. Решта областей, в яких вирощують цукрові буряки, але вони не включені до бурякового поясу, несприятливі для буряківництва за ґрунтово-кліматичними умовами.

Концентрація виробництва цукросировини у потужних спеціалізованих підприємствах дає можливість вирощувати цукрові буряки за інтенсивними технологіями, що забезпечує істотне підвищення їх урожайності та валового збору. Так, якщо в 2007 р. цукровими заводами та компаніями було зібрано 21,7 % площ цукрових буряків від загального показника в Україні, то в 2012 р. – 66,3 %, відповідно урожайність коренеплодів зросла з 29,42 до 40,3 т/га.

На підвищення ефективності виробництва продукції галузі суттєвий вплив здійснює державна підтримка. У 2008 р. вперше в Україні сільгоспвиробники отримали підтримку з держбюджету на виробництво цукрових буряків у розмірі 750 грн. на 1 га [2, с. 42]. Такий захід став необхідним у зв'язку з різким погіршенням в 2007 р. показників ефективності виробництва цукрових буряків (рентабельність -11,1 %). В той же час рівень рентабельності виробництва цукру становив -2,5 % (табл. 2).

Основною причиною цього негативного явища стало різке зростання цін на матеріально-технічні ресурси та нестабільність реалізаційних та оптово-відпускних цін на цукрові буряки і цукор, мінімальний рівень яких регламентується відповідними постановами Кабінету Міністрів України, що зумовило низький рівень рентабельності цукрових буряків і цукру з деякими відхиленнями за роками та не забезпечує розширеного відтворення галузі.

Таблиця 2

Показники ефективності переробки цукрових буряків та виробництва цукру в Україні

Показник	Рік							2012 р. у % до	
	2001	2007	2008	2009	2010	2011	2012*	2001	2011
Заготовлено буряків на заводах, млн. т	15,15	16,36	12,54	9,44	13,37	17,79	17,9	118,2	100,6
Перероблено буряків, млн. т	14,57	15,92	12,23	9,21	13,03	17,36	17,5	120,1	100,8
Втрати буряків при зберіганні, %	3,8	2,67	2,5	2,45	2,52	2,38	0,19	-3,61	-2,19
Вироблено цукру з буряків, млн. т	1,33	1,87	1,57	1,27	1,55	2,33	2,23	167,7	95,7
Вироблено цукру, т/га	1,93	3,24	4,16	4,0	3,14	4,52	4,9	253,9	108,4
Коефіцієнт виробництва	0,7230	0,7553	0,7807	0,7942	0,7555	0,7898	0,7869	108,8	99,6
Тривалість сокодобування, діб	42,6	54,0	55,8	49,2	58,4	70,71	76,67	180,0	108,4
Кількість працюючих заводів	147	110	70	56	73	77	63	42,9	81,8
Потужність цукрових заводів, тис. т буряків/добу	399,0	310,19	218,56	180,47	224,6	240,2	355,4	89,1	148,0
Вихід цукру, %	11,40	11,65	12,85	13,72	11,86	13,46	12,96	+1,56	-0,5
Вміст цукру в мелясі, %	2,24	1,97	1,87	1,86	1,94	1,87	1,79	-0,45	-0,08
Коефіцієнт заводу	0,7808	0,8017	0,8238	0,8382	0,8053	0,8329	0,8275	106,0	99,4
Тривалість роботи цукрових заводів, діб	47,6	59,5	61,5	53,97	63,7	75,14	80,68	169	107,4
Рівень рентабельності виробництва цукру, %	0,3	-2,5	-2,0	2,3	3,2	-3,0	-15,0	-	-

Джерело : розрахунок автора за даними НАЦУ «Укрцукор»; *попередні дані

За даними НАЦУ «Укрцукор», частка палива та енергії в собівартості цукру становить 30 %. З метою підтримки виробників цукру Урядом з 1 жовтня 2009 р. [3, с. 15] було встановлено граничний рівень ціни на газ, що використовується для виробництва цукру, на рівні 1584,4 грн. (без ПДВ, збору у вигляді цільової надбавки, транспортування) за 1 тис. куб. м, або на 20 % нижче від попередньої, що дало економію виробникам понад 180 млн. грн та забезпечило рівень рентабельності виробництва цукру 2,3 %.

В Україні на початку 90-х років було 192 цукрових заводи загальною потужністю 509,7 тис. т переробки буряків на добу, в 2001 р. – 147 цукрових заводів загальною потужністю 339,0 тис. т., а в 2012 р. – 63 цукрових заводи загальною потужністю 355,4 тис. т. Слід відмітити, що в Україні з 192 цукрових заводів збудовані: до 1860 р. – 58 заводів; за 1860-1900 рр. – 66; за 1901-1940 рр. – 24; за 1941-1996 рр. – 44 заводи [4, с. 15]. За останні дванадцять років сумарна добова потужність цукрових заводів по переробці цукрових буряків зменшилася на 10,9 %, а кількість заводів – в 2,3 рази. При цьому вихід цукру на цукрових заводах України збільшився на 1,56 %.

За 2012 р. цукрові заводи України прийняли 17,9 млн. т цукросировини, або більше на 18,2 % порівняно з 2001 р., переробили 17,5 млн. т цукрових буряків і виробили 2,23 млн. т цукру, або 4,9 т/га, що забезпечує потребу внутрішнього ринку України в повному обсязі. Різниця між тривалістю виробництва і тривалістю сокодобування в середньому на один завод дорівнювала 4,01 діб, тобто кожний працюючий завод простояв стільки часу. На деяких заводах станції сокодобування, дефекосатурації і продуктивні відділення працюють нижче своїх можливостей, і, як наслідок, вміст цукру в мелясі – 1,79 % (2011 р. – 1,87 %), нижче на 0,45 % порівняно з 2001 р.

Залишається низьким рівень автоматизації окремих технологічних ділень, що негативно впливає на показники роботи цукрових заводів [5, с. 36]. Так, коефіцієнт виробництва, який характеризує ступінь вилучення цукру з буряків, по Україні становив 0,7869 проти 0,7898 минулого року, а коефіцієнт роботи заводу – відповідно 0,8275 і 0,8329, тобто одержано лише 82,75 % біологічного цукру від введеного в завод. Проте, помітне покращення цих показників у динаміці. Різниця між коефіцієнтами заводу (0,8275) і виробництва (0,7869) – 0,0406 по галузі в цілому є надто високою і свідчить про високі втрати буряків і цукру при прийманні, зберіганні та транспортуванні коренеплодів на цукровий завод. Порівняння показника роботи українських і європейських цукрових заводів, де коефіцієнт заводу становить 0,83-0,89, свідчить про те, що вітчизняні виробники в середньому втрачають 1-6 % цукру. Причинами є переробка цукрових буряків низької технологічної якості, неритмічна робота заводу, морально та фізично застаріле обладнання [6, с. 89].

З метою забезпечення життєздатності сільського господарства, його конкурентоспроможності на внутрішньому і зовнішньому ринку, гарантування продовольчої безпеки країни, Кабінетом Міністрів України затверджено Державну цільову програму розвитку українського села на період до 2015 року [7, с. 7]. Зокрема, у разі виконання заходів, передбачених цією програмою, очікується у 2015 р. виробництво 25

млн. т цукрових буряків та 3,1 млн. т цукру. При цьому прогнозований обсяг споживання цукру становитиме 38 кг на одну особу на рік, що цілком достатньо з позицій раціонального харчування.

Значення цукрових буряків не обмежується лише виробництвом з них цукру. В процесі заводської переробки буряків одержують жом і мелясу. Жом використовують для годівлі тварин, а також виробництва пектинового клею, що застосовується у текстильному виробництві. Мелясу широко використовують при виготовленні комбікормів. Вона є сировиною для виробництва спирту, гліцерину, харчових дріжджів для хлібопекарської промисловості, молочної та лимонної кислот [8, с. 54].

Враховуючи світовий досвід щодо використання цукросировини для виробництва біоетанолу як альтернативного пального, доцільно було б його впровадити на цукрових заводах України. Потреба у диверсифікації виробництва продукції цукробурякового підкомплексу визначається не тільки високою залежністю країни від імпорту енергоресурсів, а й необхідністю мати резервні потужності для переробки надлишку виробленої продукції, зважаючи на циклічний і ризиковий характер цукробурякового виробництва.

На основі розроблених поліноміальних моделей, які описують рівень урожайності цукрових буряків і виробництва цукру в Україні за 1913-2012 рр., здійснено прогноз урожайності цукрових буряків (рис. 1), який передбачає її підвищення на 14 % та збільшення обсягів виробництва бурякового цукру на 18 % (рис. 2). Отже, передумови для впровадження біопального в Україні існують, зокрема шляхом диверсифікації виробництва продукції цукробурякової галузі.

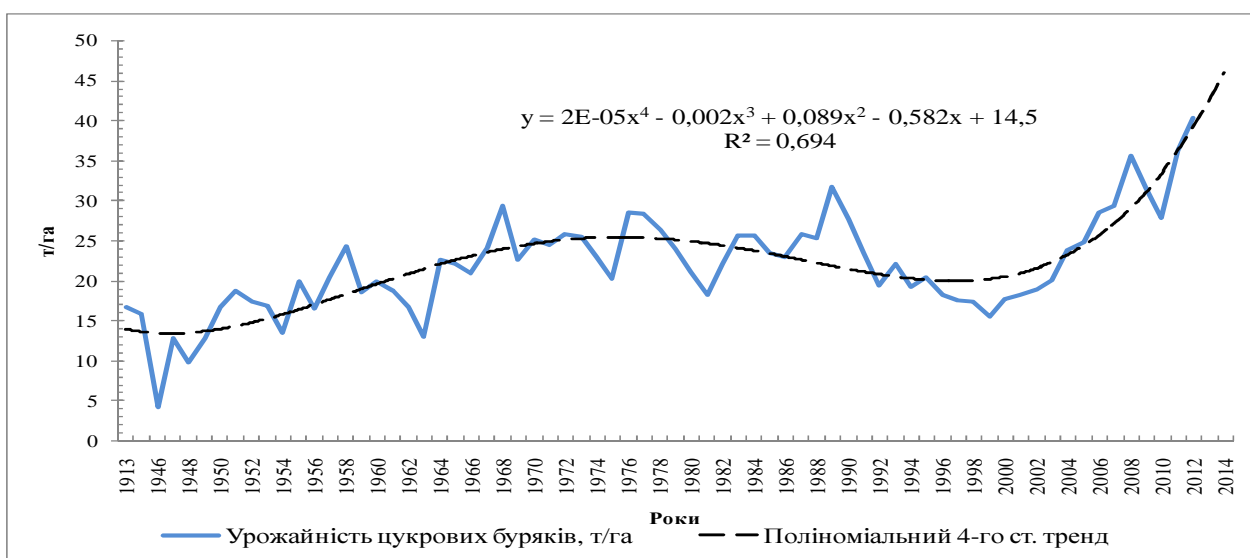

Рис. 1. Поліноміальна лінія тренду в 4-му степені урожайності цукрових буряків в Україні

Джерело : розрахунок автора за даними Держслужби статистики України

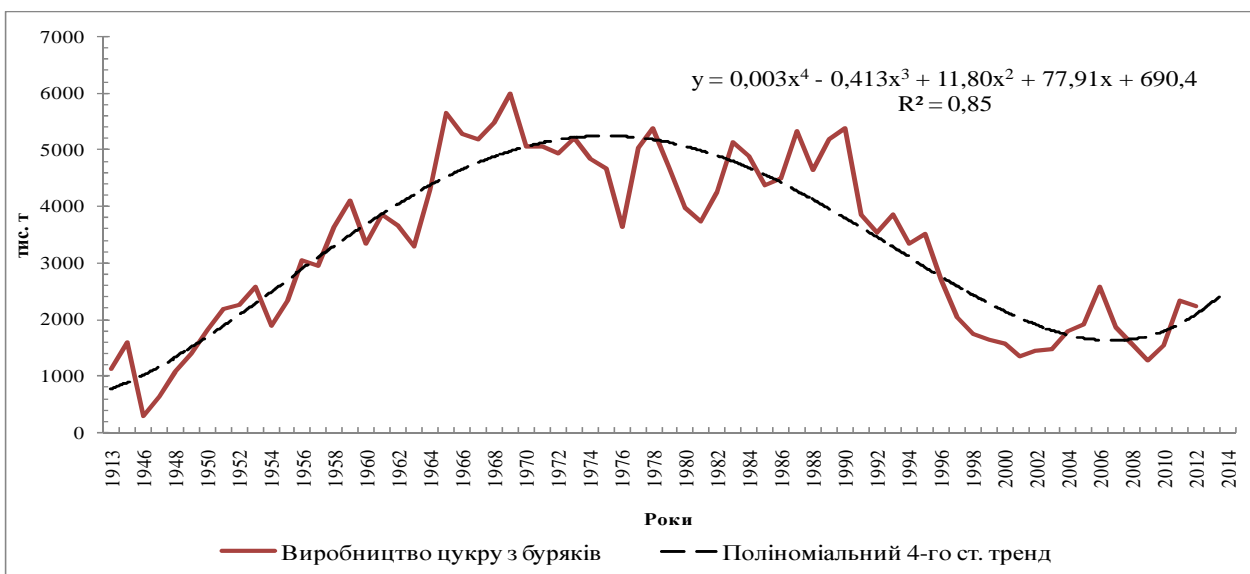

Рис. 2. Поліноміальна лінія тренду в 4-му степені виробництва цукру з буряків в Україні

Джерело : розрахунок автора за даними Держслужби статистики України

Використання цукрових буряків та продуктів їх переробки для виробництва, крім цукру, інших товарних продуктів робить їх конкурентними в порівнянні з іншими сільськогосподарськими культурами.

Висновки з проведеного дослідження. Виробництво цукрових буряків в Україні необхідно зосередити в найсприятливіших для вирощування цієї культури областях, ґрунтово-кліматичні умови яких забезпечують високі показники урожайності та якості коренеплодів. Підвищення ефективності виробництва цукрових буряків та цукру можливе шляхом зниження собівартості й збереження оптимального рівня ціни для рентабельного виробництва, розв'язання проблеми забезпечення виробників матеріально-технічними ресурсами та диверсифікації виробництва продукції, що потребує певної державної підтримки товаровиробників галузі.

Бібліографічний список

1. Роїк М. В. Буряки / М. В. Роїк. – К. : XXI вік-РАІА ТРУД-КІЇВ, 2001. – 320 с.
2. Про внесення змін до пункту 2 Порядку використання у 2007 році коштів, передбачених у державному бюджеті для державної підтримки виробництва продукції рослинництва : Постанова Кабінету Міністрів України від 25.06.2008 р. № 584 // Офіційний вісник України. – 2008. – № 48. – С. 42.
3. Про заходи щодо підтримки виробників цукру : Постанова Кабінету Міністрів України від 30.09.2009 р. № 1108 // Офіційний вісник України. – 2009. – № 81. – С. 15.
4. Про законодавче забезпечення розвитку бурякоцукрового комплексу в Україні та заходи щодо його покращення – К. : Парламентське вид-во, 2005. – 144 с.
5. Ярчук М. М. Доповідь Голови правління НАЦУ «Укрцукор» Ярчука М. М. / М. М. Ярчук // Матеріали міжнар. наук.-техн. конф. цукровиків України [«Цукробурякове виробництво в умовах реформування національної економіки»], (м. Київ, 27–28 берез. 2012 р.). – К. : Цукор України, 2012. – С. 24-58.
6. Ярчук М. М. Аналітична інформація про підсумки роботи Національної асоціації цукровиків України в 2009 р. / М. М. Ярчук // матеріали наук.-техн. конф. цукровиків України [«Цукровий бізнес в умовах національного та світового ринку»], (м. Київ, 23–24 берез. 2010 р.). – К. : Цукор України, 2010. – С. 79-100.
7. Про затвердження Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 року : Постанова Кабінету Міністрів України від 19.09.2007 р. № 1158 // Офіційний вісник України. – 2007. – № 73. – С. 7. – (Бібліотека офіційних видань).
8. Цукробурякове виробництво України: проблеми відродження, перспективи розвитку : [монографія] / [Саблук П. Т., Коденська М. Ю., Власов В. І. та ін.] ; за ред. П. Т. Саблука, М. Ю. Коденської. – К. : ННЦ ІАЕ, 2007. – 390 с.

Анотація

Здійснено оцінку ефективності виробництва цукрових буряків та цукру в Україні за період з 2001 по 2012 роки. Розраховано прогноз до 2014 року урожайності цукрових буряків та виробництва цукру в Україні. Встановлено, що виробництво цукрових буряків необхідно зосередити в найсприятливіших для вирощування цієї культури областях, ґрунтово-кліматичні умови яких забезпечують високі показники урожайності та якості коренеплодів. Обґрунтовано напрями диверсифікації товарної пропозиції цукрових заводів, що сприятиме підвищенню ефективності цукробурякового виробництва. Визначено шляхи підвищення ефективності цукробурякового виробництва та забезпечення сталого розвитку підприємств галузі, що потребує активізації державної підтримки товаровиробників.

Ключові слова: цукрові буряки, цукор, собівартість, ціна, ефективність виробництва, диверсифікація, державне регулювання.

Аннотация

Осуществлена оценка эффективности производства сахарной свеклы и сахара в Украине за период с 2001 по 2012 годы. Рассчитан прогноз к 2014 году урожайности сахарной свеклы и производства сахара в Украине. Установлено, что производство сахарной свеклы необходимо сосредоточить в благоприятных для выращивания этой культуры областях, почвенно-климатические условия которых обеспечивают высокие показатели урожайности и качества корнеплодов. Обоснованы направления диверсификации товарного предложения сахарных заводов, что будет способствовать повышению эффективности свеклосахарного производства. Определены пути повышения эффективности свеклосахарного производства в Украине и обеспечения устойчивого развития предприятий отрасли, что нуждается в активизации государственной поддержки товаропроизводителей.

Ключевые слова: сахарная свекла, сахар, себестоимость, цена, эффективность производства, диверсификация, государственное регулирование.